

Політика, історія, культура

УДК 930.2(477):821.161.2-96Максимович"18"

Гедін М.С.,

канд. істор. наук,
доцент кафедри історії України, країнознавства і туризмознавства
Київського Національного Лінгвістичного Університету

Аскольдове хрещення Русі в науковій спадщині М.О. Максимовича

У статті аналізуються погляди видатного українського історика М.О.Максимовича на роль князів Аскольда і Діра у формуванні і становленні державності на Русі в середині IX століття. Особлива увага приділяється аналізу поглядів вченого на проблему хрещення Русі в середині IX століття, як одне з основних питань української історії. Безперечно важливість даного питання неодноразово підкреслював і сам М.О.Максимович, оскільки йшлося про витоки християнського вчення на землях сучасної України і його поширення до початку формування державності на Русі. Визначено, що на переконання М.О.Максимовича, хрещення Русі в середині IX століття було закономірною подією міжнародного значення, тісно пов'язаною із загальною суспільно-політичною ситуацією у світі і мало значний вплив на подальший культурно-історичний розвиток східних слов'ян.

Ключові слова: М.О.Максимович, Аскольд, Дір, Русь, зовнішня політика, хрещення.

Прихильники євразійської інтеграції заперечують європейську ідентичність України і стверджують, що наша країна завжди була і повинна залишатися частиною православного «Русского мира». При цьому наші євразійські опоненти стверджують, що Україна ніколи не мала нічого спільного з Європою. Однак, історичні факти свідчать про те, що з давніх-давен Україна мала інтенсивні зв'язки з європейськими державами і до початку XVIII століття була самобутнім етнокультурним простором в Європі на кордоні з Московським царством.

Саме тому, сьогодні, коли український народ робить доленосний цивілізаційний вибір, виникає потреба на основі історичних фактів, які приховувалися від нас ідеологами Російської імперії і Радянського Союзу, довести прихильникам євразійської інтеграції, що розвиток України був і залишається нерозривно пов'язаний з розвитком європейської спільноти.

Слід відмітити, що для сучасного етапу розвитку української історичної науки характерна персоніфікація історичного та історіографічного процесу. Особистість історика, його світогляд та внесок в історичну науку – це найбільший скарб історіографії[1, с. 10]. Аналіз творчої спадщини видатних діячів національної історії, котрі стояли біля витоків українського відродження дає можливість адекватно реставрувати перебіг історичних подій, оскільки за явищами стоять конкретні персоналії.

У цьому контексті аксіоматично постає необхідність ґрунтовного вивчення історичних поглядів і наукової спадщини одного із зачинателів української історіографії та українознавства, визначного українського науковця і культурного діяча – Михайла Олександровича Максимовича, життєвий шлях та наукова діяльність якого складає цілу епоху в інтелектуальному та національно-культурному розвитку України.

Одне із провідних місць у науковій спадщині М.О.Максимовича посідають його студії з

дослідження проблем ранньої історії Русі. У 30–50-х рр. XIX століття у російській науці і суспільстві актуалізуються питання про походження перших правителів Русі і формування державності у Східній Європі, що поклало початок довготривалій дискусії про роль варягів у цьому процесі та їхню етнічну приналежність. Безпосередню участь у цих диспутах приймав і сам М.О.Максимович, полемізуючи з російським істориком М.П.Погодіним[2]. В той же час, перед українським вченим поставала необхідність не обмежуватися критикою норманської концепції походження Русі, а ґрунтовно досліджувати витоки Русі, в тому числі і крізь призму особливостей правління перших відомих Київських князів Аскольда та Діра.

В українській історіографії погляди першого ректора Київського університету ім. Св.Володимира М.О.Максимовича неодноразово були предметом досліджень – науков спадщину українського вченого вивчали історики XIX–XX століття В.Б.Антонович[3], В.П.Іконников[4], М.П.Драгоманов[5], М.С.Грушевський[6]. Історичну концепцію М.О.Максимовича висвітлювали у своїх історіографічних студіях Д.І.Дорошенко[7], М.І.Марченко[8], Л.А.Коваленко[9], П.Г.Марков[10], В.А.Короткий[11], В.П.Коцур[12] та А.П.Коцур[13]. В різні історичні періоди, в залежності від впливу політичної та ідеологічної кон'юнктури, в працях зазначених дослідників аналізувалися історичні погляди М.О.Максимовича крізь призму української національної ідеї. В той же час, праці вказаних науковців лише побіжно торкаються вивчення поглядів М.О.Максимовича на проблему витоків та ранньої історії Русі, політичної і міжнародної діяльності князів Аскольда та Діра, в тому числі і питання поширення християнства в роки їх правління, а тому не дають змоги визначити внесок українського вченого в розробку зазначеної проблеми.

Актуальність обраної нами теми дослідження на сьогоднішній день є беззаперечною, незважаючи на те, що проблема витоків Русі і її розвитку до приходу варягів у 882 році в науковій літературі порушувалась неодноразово, а навколо неї точилися не лише громадські і приватні суперечки в Росії та Україні, але і наукові дискусії. Незважаючи на вивчення проблеми протягом кількох століть, в сучасній історичній науці постаті Аскольда і Діра залишаються дискусійними. У українських істориків немає єдності в поглядах на ряд важливих питань, які стосуються різних аспектів життя та діяльності перших київських правителів. Зокрема, гострі наукові полеміки викликають імена князів, їхнє походження та кровна спорідненість, початок, роки і особливості їх правління на Русі тощо. Більше того, історичне значення діяльності Аскольда і Діра було незаслужено забуте, а часто й навмисне принижувалось російськими вченими XIX століття в угоду імперським традиціям. Тому дослідження зазначеної проблеми М.О.Максимовичем були покликані відновити історичну справедливість, підняти завісу міфів та пропагандистських нашарувань навколо діяльності і значення перших київських князів. Крім того, наукові розвідки М.О.Максимовича видаються надзвичайно важливими для осмислення ролі Аскольда і Діра в сучасній українській історичній науці.

Пропонована стаття має на меті систематизувати і проаналізувати погляди видатного українського історика М.О.Максимовича на проблему хрещення Русі в середині IX століття, як одне з основних питань української історії. Безперечно важливість даного питання неодноразово підкреслював і сам М.О.Максимович, оскільки йшлося про витоки християнського вчення на землях сучасної України і його поширення до початку формування державності на Русі.

Слід зазначити, що друга половина IX – початок X століття була переломною віхою в історії східних слов'ян, що встали на шлях формування державних об'єднань. Утвердження у Києві Аскольда і Діра в середині IX століття поклало початок зародженню тут князівської династії Рюриковичів й формуванню більш досконалішої суспільно-політичної структури організації місцевих спільнот. З цього часу Середня Наддніпрянщина поступово перетворювалась на головний територіально-політичний осередок Русі.

Формування ранньодержавних форм організації слов'янських спільнот було пов'язано з їхньою зовнішньополітичною діяльністю. Як вважав М.О.Максимович, за роки правління Аскольда і Діра Русь упевнено вийшла на світову арену і стала важливим фактором міжнародної політики. Основою зовнішньої політики в цей час були контакти з Візантійською імперією. Крім того, інтереси ранньої Русі охоплювали Хозарський каганат, Болгарію, Грузію, Вірменію, Албанію, Азербайджан, Східний Крим, Прикубання (Арсанія), а також віддалений Багдад[14, с. 45].

Характер зовнішньої політики ранньої Русі по відношенню до кожного з державних

утворень, на думку М.О.Максимовича, визначався Аскольдом і Діром, враховуючи, насамперед, інтереси власної держави. Зокрема, з більшістю зазначених вище державних утворень Русь часів Аскольда і Діра підтримувала активні торговельні та політичні зв'язки[15, с. 49].

В контексті розгляду ролі Аскольда і Діра в становленні державності на теренах України в середині IX століття важливим питанням для М.О.Максимовича стала проблема прийняття християнства київськими князями, що на думку вченого, стало результатом їх активних зовнішньополітичних контактів з Візантійською імперією. Підкреслюючи безперечну важливість цієї події в українській історії, М.О.Максимович наголошував, що від вирішення питання про хрещення київських князів Аскольда і Діра багато в чому залежить подальше дослідження знакових питань української історії[16, с. 34]. Взв'язавши до уваги низку літописних джерел, головним з яких була «Повість временних літ», численні історичні свідчення, дебати світських і церковних істориків, М.О.Максимович стверджував, що у 860 році в історії Східної Європи відбулася визначна подія, що схвилювала сучасників від Константинополя до Риму, вплинула на державотворчу традицію середини IX століття, а також залишила помітний слід у візантійських хроніках, церковних джерелах та урядовому листуванні[16, с. 55].

В сучасній українській історіографії вважається, що київські князі Аскольд і Дір надто обережно ставились до проблеми християнізації населення ранньої Русі. На думку М.О. Максимовича, це було пов'язано з тим, що князі чудово розуміли і усвідомлювали яку загрозу політичному суверенітету їхній державі у IX столітті могло нести встановлення над нею ідеологічної зверхності будь-якою із сусідніх держав. З іншого боку, не викликало сумнівів у М.О.Максимовича твердження, що, маючи тісні політичні контакти з християнськими країнами – Візантійською імперією, Франкською державою, про що свідчать дипломатичні місії 839 року руського посольства до Константинополя, Аскольд і Дір прагнули прийняти християнство та церковне управління на рівноправних умовах.

Отже, як зазначав М.О.Максимович, рано вранці 18 червня 860 року Константинополь зазнав несподіваної і потужної атаки військ Русі. Війська русів на чолі з Аскольдом та Діром підійшли з боку моря до Константинополя на двохсот (за іншими джерелами трьохсот шестисяти) суднах, висадилися біля самих стін візантійської столиці і взяли її в облогу[17, с. 40]. Однак, повноцінно реалізувати задум в цей час князі Аскольд та Дір не змогли. Невдала семиденна облога Константинополя, прагнення греків до переговорів, і бажання Аскольда особисто зустрітися з Візантійським імператором Михайлом III, все це призвело до укладення мирного договору[17, с. 41]. 25 червня 860 року внаслідок шторму руси відходять від берегів Константинополя, а 2 липня 860 року ризу Богородиці, опущену перед цим у води бухти Золотого Рогу, кладуть в раку[17, с.47]. З тих пір цей день – один з найбільших храмових свят в Церкві, що підкреслює надзвичайну важливість події 860 року.

На думку М.О.Максимовича, напад Русі на Візантійську імперію був чітко спланованою і ретельно підготовленою акцією. Вчений вважав, що Аскольд і Дір напередодні походу детально вивчали стан справ у Візантії, і знали що імперія зазнавала невдач у війнах з арабами[16, с. 79]. Прагнучи захистити свою країну, тогочасний Візантійський імператор Михайло III направив із Константинополя сорокатисячне військо назустріч арабам. В той же час, грецький флот вирушив на острів Крит на боротьбу з піратами, які в середині IX століття стали господарями Середземного моря і дошкуляли візантійським торговельним кораблям. Таким чином, столиця Візантійської імперії Константинополь залишався беззахисним. М.О.Максимович був переконаний, що спостерігаючи за подіями у Візантійській імперії, Аскольд і Дір вдало обрали момент і здійснили похід на Константинополь [16, с. 79-80].

М.О.Максимович звертав увагу також на те, що велетенський залізний ланцюг на численних поплавах, який зазвичай перегороджував шлях до столиці Візантійської імперії, того дня, коли руські лодії наближались до Константинополя, не був напружений, і тому човни Русі без бою увійшли до бухти[18, с. 54]. На переконання вченого, це був єдиний випадок в тривалій історії Візантійської імперії, коли з невідомої причини ланцюг не був піднятий при наближенні ворожих суден. Навіть коли в 1453 році турецький султан Мухаммад здійснив облогу вже кризового Константинополя, ланцюгом перекрили вхід до міста[18, с. 55]. Ця обставина, а також вибір Аскольдом надзвичайно сприятливого моменту для атаки на Константинополь, дали привід М.О.Максимовичу вважати, що київський князь мав спільників у візантійській столиці, а тому, перед походом зумів зібрати важливу політичну і воєнну інформацію[19, с. 18].

На таку думку вченого навели повідомлення Никонівського літопису, що руси знали про відсутність імператора з військом у Царгороді[19, с. 19]. З цього М.О.Максимович робив висновок, що Аскольдові було відомо й те, що в Золотому Розі не було візантійських кораблів, озброєних «грецьким вогнем» — трубами, з яких під тиском викидали на 40-50 м підпалену суміш нафти і сірки.

Крім того, М.О.Максимович розглядав можливість союзу Аскольда і Діра з арабами, наголошуючи на закономірності військових дій, які розпочала Русь проти Візантійської імперії у середині IX століття[16, с. 58-59].

Несподіваний напад на Візантійську імперію, і сформовані сприятливі обставини для нападу, на думку вченого, були пов'язані з цілеспрямованою політичною інформацією, яку отримували Аскольд і Дір безпосередньо з Візантії[20, с. 288]. М.О.Максимович припускав, що подібна інформація могла надходити від представників Русі, що служили в імператорській гвардії, а також від купців, котрі постійно їздили великим шляхом «из Варяг у Греки», який безпосередньо з'єднував Константинополь і Київ. І хоча свідчення про службу представників Русі у гвардії Візантійських імператорів і у візантійському війську з'являються в джерелах лише з часів княгині Ольги, що, втім, М.О.Максимович не виключав такої можливості для більш ранніх часів[20, с. 288-289]. А от купці, на переконання вченого, дійсно бували частими гостями у Константинополі, що підтверджували повідомлення давньоруських і візантійських джерел. Зокрема, М.О.Максимович наголошував, що у грецькій столиці існував спеціальний квартал святого Мами, де був спеціально побудований заїзжий двір для руських купців[21, с. 23]. Несподіваність нападу Русі на Константинополь у 860 році, яку неодноразово підкреслював М.О.Максимович була для вченого доказом того, що вирішальну в цьому відігравали вивідувачі, адже похід Аскольда слід вважати ретельно продуманою і добре прихованою справою. Сучасні історики доводять, що традиції політичної розвідки зароджувалася ще в часи раннього середньовіччя разом з посольськими переговорами, і руси, як вважав М.О.Максимович, були непогано з нею знайомі[16, с. 45].

Під час нападу військ Аскольда і Діра на Візантійську імперію у Константинополі виникла паніка серед політичної та релігійної еліти, і відображенням цього, на переконання М.О.Максимовича, була нічна молитва у церкві святої Богородиці Влахенського монастиря патріарха Фотія і Візантійського імператора Михайла III, який терміново повернувся до столиці своєї держави[16, с. 47].

М.О.Максимович відстоював думку про зовнішньополітичні причини відходу русів з території Візантійської імперії. Вчений стверджував, що візантійський уряд відкупився від Аскольда і Діра шляхом укладання вигідного для Русі мирного договору, а тому, руси фактично відступали переможцями[16, с. 51]. Слід зазначити, що подібні договори, нерідко укладалися Візантійською імперією з оточуючими їй «варварськими» державами, тому достовірність цієї події у М.О.Максимовича сумнівів не викликала.

Також М.О.Максимович стверджував, що після повернення з походу, Аскольд і Дір звернулися до греків з проханням відправити на землі тогочасної Русі місіонерів для ознайомлення місцевого населення з християнським віровченням. В результаті у 860 році до Києва прибув грецький єпископ, який перед народними зборами виклав вчення про Христа і християнство, а на доказ сили християнського Бога згадав про чудеса, зроблені Ним у Старому і Новому Завітах[14, с. 56-57]. Під час цього ж візиту з метою подальшого поширення християнства на Русі було вперше утворено окрему єпархію (церковний округ).

У візантійських джерелах немає повідомлень імені першого єпископа, який проводив на землях ранньої Русі у середині IX століття місіонерську діяльність. Натомість, у вітчизняних джерелах (Кормча книга, Четві-Мінеї, передмова до Києво-Печерського патерика) його називають Михайлом. На переконання М.О.Максимовича, християнський єпископ Михайло був слов'янського походження. Вчений наголошував, що для місіонерської діяльності єпископ Михайло був обраний саме на основі свого походження, оскільки йому необхідно було знати місцеву мову, щоб детально розтлумачити основні аспекти християнського віровчення на зрозумілій для слов'ян мові[15, с. 98]. Проповідь єпископа справила сильне враження на русів, але особливо вони пройнялися дивом, вчиненим єпископом на їхню вимогу: кинуте ним у вогонь Євангеліє залишилося зовсім неушкодженим. Багато з тих, хто слухали проповідь єпископа Михайла хрестилися. Також на думку М.О.Максимовича в цей час прийняли хрещення Київські князі Аскольд і Дір[16, с. 68].

В сучасній українській історіографії не викликає сумнівів той факт, що поширювати

християнство на Русі в 60-х роках IX століття поряд з візантійською намагалась також й римська церква. З цією метою, представники західного християнства використовували дипломатичні і торговельно-економічні зв'язки Києва з такими містами християнських країн Західної Європи як Інгельгайм (Німеччина), Регенсбург (Німеччина), Велеград (Чехія), Прага (Чехія) та інші. Більше того, достеменно відомо, що тогочасний Папа Римський Миколай I (858–867 рр.), якому вдалося на короткий час встановити вселенську теократичну монархію, вже в 865 році в одному зі своїх послань до візантійського імператора Михайла III цікавився станом поширення християнства серед русів, і закликав монарха сприяти активізації цього процесу [15, с. 77].

Взагалі, в своїх наукових дослідженнях М.О.Максимович вважав, що з початком формування в середині IX століття ранньої Русі та об'єднанням різних слов'янських племен наставав зручний час для поширення християнства на теренах України. Завдяки тісним контактам з Візантійською імперією і варязькими племенами, жителі держави Аскольда та Діра познайомилися з християнським віровченням. В другій половині IX століття християнство стає не тільки надбанням осіб з простого люду, але й користується захистом влади.

Таким чином, М.О.Максимович відстоював думку, що запровадження християнства на теренах України було справою часу, а отже, яке рано чи пізно обов'язково мало відбутися. Хрещення Русі в середині IX століття, на переконання М.О.Максимовича, було закономірною подією міжнародного значення, тісно пов'язаною із загальною суспільно-політичною ситуацією у світі і мало значний вплив на подальший культурно-історичний розвиток східних слов'ян. Вчений зазначав, що процес прийняття християнства був не поодиноким актом часів князя Володимира Великого, як це описувалося науковцями Російської імперії, а започатковувався ще в середині IX століття. Християнство проникало на терени України не тільки від греків і варягів, а й з Великої Моравії, особливо з Карпат та Волині, від рівноапостольних Кирила та Мефодія. Разом з тим, із запровадженням нової релігії, перед Руссю поставало надзвичайно важливе завдання визначити власне місце і стати рівноправною політичною одиницею серед інших країн християнського світу.

Література:

1. Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій. – К.: Генеза, 2004. – 496 с.
2. Максимович М.А. Филологические письма к М.П.Погодину. // Русская беседа. № 3 – 1856. – Отделение науки. – С. 78-139.
3. Речь В.Б.Антоновича (промова на засіданні, пам'яті М.Максимовича) // Записки Юго-Западного отдела русского географического общества. – Т. 1. за 1873. – К, 1874. – С. 78-79.
4. Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского университета Святого Владимира (1834-1884) / Составлен и издан под редакцией профессора В.С.Иконникова. – К, 1884 – С. 385.
5. Драгоманов М. Діалоги про українську національну справу. – К, 1994. – С.172.
6. Грушевський М.С. Історія України-Руси: До 125-річчя з дня народження Михайла Грушевського: В 11 т., 12 кн. – К.: Наукова думка, 1991.
7. Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. Державна школа: Історія. Політологія. Право – К: Українознавство, 1996. – С. 83–86;
8. Марченко М.І. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). – К., 1959. – С. 195.
9. Коваленко Л.А. Конспект лекцій з української історіографії XIX ст. – Кам'янець-Подільський, 1964. – С. 19.
10. Марков П.Г. М.О.Максимович – видатний історик XIX ст. – К: Вид-во КДУ, 1973. – 115 с.
11. Короткий В. А., Біленький С. Г. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття [Текст] / В. А. Короткий, С. Г. Біленький, Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: ВЦ «Київський університет», 1999. – 387 с.
12. Коцур В.П. М.О.Максимович – великий будівничий історичної науки / В. Коцур // «Я син свого народу». Наукова спадщина М.Максимовича (до 200-річчя з дня народження вченого). – К., 2005. – 412 с.
13. Коцур А.П. Ідея державності в історичній думці та суспільно-політичному житті України кінця XVIII – початку XX століття / А.П. Коцур. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – 84 с.
14. Шумило С. Князь Оскольд и христианизация Руси / С. Шумило. – К., 2010. – 100 с.
15. Левченко М. В. Нариси з історії російсько-візантійських відносин / М. Левченко, М., – 1986.
16. Максимович М. А. Откуда ид-т русская земля, по сказанию Несторовой
17. повести и по другим старинным писаниям русским / М. А. Максимович // Максимович М. Вибрані твори / упоряд. і вст. ст. В. Короткого. – К.: Либідь, 2004. – С. 46–90.
18. Максимович М. А. Обозрение старого Киева / М. А. Максимович // Вибрані українознавчі твори / упоряд. В. Замлинський. – К., 1994. – С. 49–73.
19. Сахаров А.Н. Дипломатия Древней Руси. – М., 1980. – С. 54.
20. Максимович М. А. Очерк Киева / М. А. Максимович // Вибрані українознавчі твори / упоряд. В. Замлинський. – К., 1994. – С. 32–43.

21. Назаренко А.В. Западноевропейские источники // Древняя Русь в свете зарубежных источников. – М., 1999. – С. 288-289.
22. Котляр М.Ф. Розвідувальна діяльність у Київській Русі // Воєнна історія. – 2002. – № 2 – С. 20-28.

Гедин М.С., канд. истор. наук, доцент кафедры истории Украины, страноведения и туризмозведения.

Аскольдовое крещение Руси в научном наследии М.А.Максимовича. В статье анализируются взгляды выдающегося украинского историка М.А.Максимовича на роль князей Аскольда и Дира в формировании и становлении государственности на Руси в середине IX века. Особое внимание уделяется анализу взглядов учёного на проблему христианизации Руси в середине IX века, как одному из самых важных вопросов украинской истории. Безусловную важность данного вопроса часто подчёркивал и сам М.А.Максимович, так как речь шла о истоках христианского учения на землях современной Украины и его распространению до начала формирования государства на Руси. Определено, что на взгляд М.А.Максимовича, христианизация Руси в середине IX века была закономерным событием, тесно связанным с общей общественно-политической ситуацией в мире и имела определяющее влияние на дальнейшее культурно-историческое развитие восточных славян.

Ключевые слова: М.А. Максимович, Аскольд, Дир, Русь, внешняя политика, христианизация.

Gedin M.S., Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer of the Department of the History of Ukraine, Regional Geography and National Tourism of Kyiv National Linguistic University.

Askold's christening of Rus' in the scientific heritage of M.O. Maksymovych. In the article the views of the famous Ukrainian historian M.O. Maksimovich on the role of Princes Askold and Dir in the formation and statehood of Rus' in the middle of IX century are analyzed. The special attention is paid to the analysis of scientific views on the problem of the christening of Rus' in the middle of IX century as one of the main issues of Ukrainian history. The undoubted importance of these issues is repeatedly emphasized by M.O. Maximovich concerning the origin of the Christian doctrine on the lands of modern Ukraine and its expansion to the beginning of the formation of the state in Rus'. It is determined that in the opinion of M.O. Maximovich, the christening of Rus' in the middle of the IX century was a natural event of the international importance, closely related to the general socio-political situation in the world and had a significant influence on the further cultural and historical development of the Eastern Slavs.

Key words: M.A. Maksimovich, Askold, Dir, Rus', foreign policy, christening.

УДК 94:061.23ТЧХ](477-25)"18/19"(045)

Ступак Ф.Я.,

докт. істор. наук, професор кафедри організації охорони здоров'я та соціальної медицини
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця.

Сторінка історії товариства червоного хреста

У статті аналізуються певні особливості діяльності Товариство Червоного Хреста, Київської громади сестер милосердя. Прослідкована історія зведення будівель для закладів громади, які й сьогодні прикрашають місто. Структуровані джерела коштів громади. Зазначені імена відомих благодійників, які зробили значний внесок у діяльність організації. Наводиться перелік авторитетних на той час вчених-медиків, які брали участь у діяльності цієї структури. Висвітлена така важлива складова, як створення курсів сестер милосердя.

Ключові слова: Товариство Червоного Хреста, громада сестер милосердя, курси, будівлі, медичні заклади, кошти, благодійна діяльність, безкоштовні ліжка.

Постановка проблеми. В реконструкції минулого вагоме значення має вивчення особливостей суспільного буття, надто такої проблеми, як благодійна діяльність. Саме добродійність була притаманною для діяльності Товариства Червоного Хреста, підвідомчих йому організацій, зокрема громад сестер милосердя. Серед останніх досить потужною була Київська громада сестер милосердя. Діяльність благодійної мережі загалом, і Товариства Червоного Хреста зокрема, знайшли відображення у великому пласті джерел та